

KESERŰ MOSOLY

Válogatás tíz év magyar közéleti vicceiből /1945- 1955/

– Mazán Mátyás –

A **humor** megjelenésének egyik formája a **vicc**, amelynek pontos definiálása sokkal nehezebb feladat, mintsem, hogy arra e sorok írója vállalkozhatna. Legfeljebb azt kísérli meg, hogy kizárásos meghatározást adjon.

A vicc nem **tréfa**, nem **anekdota**, mert lényegesen tömörebb, és amit elmond, nem történt meg senkivel sem soha. Nem **kroki** és nem **humoreszk**, mert első megjelenése mindig verbális, szerzője anonim. Tulajdonképpen "nincs is", mert mindenki csak "hallotta valakitől" !

A viccről, mint a városi folklór jellegzetes termékéről mindenképpen megállapítható, hogy alapvetően két típusa van:

- Általános, amely az emberi élet, a társas kapcsolatok témaköréből merít. Jó része "örök", bármikor előadható, megértésük különösebb ismeretet nem igényel. (Anyósviccek, "abszolút" viccek stb..)
- Közéleti, azaz a társadalmi- politikai- gazdasági helyzetet kifaragó. Ezek keletkezése mindig konkrét történelmi korszakhoz, esetleg eseményhez köthető, tehát csak egy bizonyos ideig van aktualitásuk. Megértésükhöz kortársnak kell lenni, vagy a kor jó ismerőjének.

Az élet rendje, hogy a "kortársak" száma egyre kevesebb, a kollektív nemzeti emlékezet pedig szelektív. Bizonyos fogalmak, tények, események, nevek előbb a perifériára kerülnek, majd a teljes feledésbe. A vicc semmi mással nem helyettesíthető dokumentuma egy adott kor társadalmi közérzetének. Az alábbiakban a magyar történelem egy - nem éppen nyugalmas - évtizedét próbálom bemutatni egy sajátos "dokumentumgyűjtemény" segítségével.

A Magyarországot felszabadító Vörös Hadsereg katonáinak hőstetteiről könyvtárnyi irodalom gyűlt össze. A nem kevés számú atrocitásról, a civil lakosság zaklatásáról jóval kevesebb. (Bár az utóbbi néhány évben néhány évben szinte csak erről esik szó...)

Két egykorú vicc:

A tanító kérdezi Pistikét:

- Milyen dúlások pusztították hazánkat?

Pistike válasza:

- Tatárdúlás, törökdúlás... *felszabadulás !*

Az elesett szovjet katonák sírjait kutató bizottság az egyik falu határában talál egy hantot, a fejfán a következő felirattal:

*Itt nyugszik Vaszilij Davaj.
Azért vágják le a fejét kaszával,
mert bántotta a lányokat faszával.*

1946. augusztus 1-én megjelent a stabil pénz, a forint.

A húszforintos bankjegy hátsó oldalán a főalak egy csípőtájon lebegő drapériával tarkan ábrázolt férfiakt, egyik kezében búzagalász-csokor, másikban kalapács.

Ezzel kapcsolatos vicc a következő:

Kérdés:

Mit mondana a fiú, ha beszélni tudna ?

Válasz:

Dolgoztam, fáradtam, arattam -
mégis mezítelen maradtam.. !

Az államosítás után a régi cégnevek használatát felváltotta az alaptevékenységre utaló megnevezés és a Nemzeti Vállalat kifejezés együttes alkalmazása / Pl. Baromfifeldolgozó Nemzeti Vállalat/. A feliratozásban ez legtöbbször csak a két kezdőbetű alkalmazásával jelentkezett /Vasárúértékesítő N V, Fafeldolgozó N V stb../ Néhány hét alatt a településeken a cégtáblák uniformizált NV-s alakot öltöttek.

Ezzel kapcsolatos vicc:

Két cigány megy az utcán, és az egyik megkérdezi a társát:

- Mondd már, mit jelent az a sok NV ?

- Tudja a fene. Talán azt, hogy *Nem Végleges.. !*

Két cigány megy az utcán. Odaérnek egy gyár elé, amelynek bejárata fölött nagy tábla függ, rajta a felirat: Élüzem.

Alatta kisebb betűkkel: Ötven élmunkás.

- Te Gazsi, mit jelent az, hogy élmunkás ?

- Hát.. biztosan azt, hogy azok *élnek* , a többi *döglődik*... !

A kor jelszavai többek között:

Tiéd az ország - magadnak építed !

Tiéd a gyár - magadnak dolgozol !

Az egyik üzemi WC felirata ezt így kommentálta:

Tiéd a WC, magadnak szarsz !

Ezt hagyta terád Lenin és Marx.

*Elvtárs, hogy ne merülj nyakig a szarba:
kapaszkodj bátran az életszínvonalba !*

A népi demokráciának új káderekre volt szüksége. Szakérettségivel (vagy a nélkül is) helyeztek fontos beosztásokba embereket, illetve különböző felsőoktatási intézményekbe "iskolázták be" őket. Voltak olyanok, akik csak néhány hetes tanfolyamokon vettek részt, aztán kezdték meg "tudatformáló" vagy más, konkrétabb tevékenységüket.

A népművelő lelkesen magyarázza Galilei felfedezését a Föld forgásáról. Hátul egy cigány buzgón helyesel neki:

- Úgy van, bizony úgy van !

Az előadó örömmel veszi ezt, és megkérdezi:

- Talán az elvtárs is tudna mondani erre egy bizonyító példát ?

- Hát persze. Hiszen éppen most is *az alja van felül!*

A beiskolázott káder vizsgázik történelemből. Amikor kilép az ajtón, társai azonnal közrefogják és kérdezik a tételéről. Ő fölényes mosollyal válaszol:

- Marha szerencsém volt . Egyetlen évszámot kellett mondani.

- Mit? Milyen évszámot ?

- Hát azt, hogy 38.

- Mi az hogy 38? Mi volt a kérdés?

- Az *Anjouk kora*. Mondtam, hogy 38. *Ennyi idő s a feleségem*.

Egy katonai egység lögyakorlatot tart a mezőn. Meglehetősen gyenge eredmények születnek, maga a gyakorlatvezető főhadnagy sem jeleskedik. Az eseményeket tisztas távoból figyelni egy férfi, aki disznókat őriz. A tisztnek támad egy ötlete, és odaszól neki:

- Hé, nem akarja megpróbálni maga is?

Az illető odamegy, köszönettel átveszi a puskát. Lead öt lövést, ebből három 10-es, kettő 9-es. A főhadnagy elismerő csodálkozással kiált fel:

- Ez aztán igen, a szentségit! Jobban lő, mint én, pedig *ezelőtt húsz évig én is kánász voltam*.

Mire a férfi csendesen :

- Én pedig *ezelőtt húsz évig katonatiszt voltam*.

A szakszervezeti titkár bemegy a párttitkárhoz:

- Igazán megkérdézhettél volna, mielőtt a Jánost beiskolázod az egyetemre. Hiszen az még rendesen írni se tud !

- No és? Nem *levelező tagozatra* küldtem!

A gyorstalpalón végzett orvoshoz bemegy egy illető, akinek az a panasz, hogy igen erős hasmenése van.

- Tolja le a nadrágját és hajoljon előre - hangzik az utasítás.

A beteg ezt meg is teszi, mire az orvos elővesz egy piros zászlót és elkezdi vele körözni a páciens feneké mögött.

- Mit csinál, doktor úr?

- No hallja! Talán csak elbánok egy kis szárással, hiszen erre még az expresszvonat is megállt bakter koromban !

A mezőgazdaság kollektivizálását két ismert magyarnóta dallamára írt szöveg kommentálja:

*Ki tanyája ez a nyárfás?
Enyém, vagy a tied, elvtárs?
Ne vergődjünk sokat véle:
Vigyük be a tszcs-be!*

*Valamikor volt szép tanyám,
Körülötte tíz holdnyi jó földem.
Valamikor két szép lovat
Hajtottam, ha a városba mentem.
Valamikor nem gondoltam,
Hogy az utcát meztelenül járom:
Hogy nekem csak egy gatyám lesz,
És még azt is önként felajánlom!*

A következő vicc már igencsak keményen fogalmaz:

Két öreg paraszt utazik a vonaton. Mindketten pipáznak. Előbb az egyik pipája alszik ki, majd a másiké. Mindkét pipa az ablak melletti polcra kerül. Kis idő után az egyik újra rágyújt, mire a másik:

- Hát.. maga az én pipámat vette fel.
- Hát aztán. Egyformák.
- De én tbc-s vagyok.
- Én pedig tszcs-s ... Nem mindegy, *mibe döglünk bele ?!*

A szovjet technika és tudomány eredményeinek hirdetése a kor propagandájának fő vonalát képezte. A növénynemesítő botanikus V. I. Micsurin (1855-1935) "világraszóló" teljesítményeinek alapján született viccek:

Természetrájk órán a tanító az ember származásáról beszél:
Az *idealisták* szerint az embert az isten teremtette, a *materialisták* viszont azt hirdetik, hogy az állatvilágból emelkedett ki.
Mire megszólal Móricka az utolsó padból:
Tanító bácsi kérem! A *micsurinisták* szerint pedig az ember nem más, mint *melegágyi dugvány* .. !

Kérdés:

Mi lenne a micsurinisták egyik leghasznosabb tette?

Felelet:

Ha keresztelnék a bolhát és a görögdinnyét. Akkor kettévágás után a magok kiugrálnának belőle.. !

A cigány feleségével együtt indul a határ felé, hogy disszidáljon.

Már a határsávban járnak, amikor észreveszik a feljük tartó határőröket. A cigány ráparancsol a feleségére, hogy vetközzön meztelenre, majd álljon négykézlábra. Gyorsan egy madzagot köt az asszony nyakába, és várja a katonákat.

- Mit keresel te itt ? - kérdezi a járőrparancsnok.
- Hát én csak legeltetem itt a kecskémet - hangzik a felelet.
- Ne nézz minket hülyének ! Ez nem kecske, hanem asszony.
- Dehogyan is nem ! Ez *Micsurin kecskéje*: elől van a tőgye, hátul a szakála!

A cigányok szerepeltetése igen gyakori, de sehol sem pejoratív értelemben. Inkább Gárdonyi és Móra Ferenc furfangos figuráinak utódaiként jelennek meg, álnaiv megállapításaik hordozzák a humort, illetve jellegzetes dialektusuk.

Két cigány megy az utcán, és megállnak egy kirakat előtt, ahol egy Rákosi kép a dekoráció.

- Ki lehet ez ? - kérdi az egyik.
- Hát nem látod? Oda van írva, hogy Rákóczi.
- Az nem lehet, hiszen ennek se bajsza, se haja!
- Márpedig az van odaírva ...
- De ez akkor se lehet a nagy Rákóczi !
- Hát ha nem ű, akkor annak a *sarja!*

A cigány jelentkezik a pártba. A felvételt megelőzően elbeszélgetnek vele, hogy elég érett-e a tagságra.

- Mondd csak, ha a tsz gyümölcsösében sok szilva terem, mit kell csinálni?
- Hát szilvóriumot.
- És ha alma van sok ?
- Almáriumot.
- És ha semmi se terem?
- Hát ... *semináriumot!*

A viccek keletkezését nem ritkán ismert személyekhez kötik. Ezek lehetnek sportolók, vagy még inkább színészek, konferansziék. Az esetek döntő többségében ugyan az illetőnek semmi köze a vicchez, de a terjesztők mindig az ő nevükkel adják tovább azokat.

Az "alkotók " között előkelő helyen állt a népszerű "Latyi" azaz Latabár Kálmán.

Latabár kijön a színpadra, arcán nagy fehér kendő a fejtetőn megcsomózva.

Leszól a közönségnek:

- Nem a fogam fáj. *Inog az állam...!*

Latabár egy kerékpárt tol be a színpadra. Próbál felülni rá, de az első kerék elfordul, a kormány kimozdul, elcsúszik.

Néhány kísérlet után a közönségnek:

- A kormánnyal van a baj. Le kéne cserélni!

(Egy változat szerint: a kormány vörös krepp-papírral van betekerve, és a szöveg: Baj van ezzel a vörös kormánnyal.)

A korszak két leggyűlöltebb alakja Rákosi Mátyás és Gerő Ernő. A róluk szóló viccek tömegéből az itt olvashatók közül kettő konkrét eseményhez kötődik, a másik kettő keletkezési ideje ismeretlen.

*Itt nyugszik Rajk László,
Nyaka köré tekeredett a vörös zászló.
Nem lett a munkáján áldás:
Nem nyugszik mellette Rákosi Mátyás!*

A gyárban sorra mindenkit felkeresnek az aktivisták, hogy tegyenek munkafelajánlást Rákosi 60. születésnapja tiszteletére. Odamennek a cigány udvaroshoz is:

- Az elvtárs mit ajánl fel Rákosi elvtársnak ?

Az meg visszakérdez:

- Hát *köteles* vagyok én ?

Kohn bácsi hosszas procedúra után kivándorló útlevelet kap. Mivel csak 20 kg-ot meg nem haladó személyes holmit vihet magával, egyetlen bőrönd és egy kézitáska van nála, amikor a vámvizsgálathoz szólítják. Felnyitattják vele a bőröndöt, mire előtűnik a ruhák tetején egy életnagyságú Rákosi portré keretben.

- Hát ez mire kell magának odakint?

- Honvágy ellen, kérem.

- ???

- Ha majd elővesz a honvágy, én is előveszem ezt a képet ... !

Rákosinak és Gerőnek szobrot készülnek állítani Budapesten. A két nagy vezérnek közös talapzaton kell állnia, és csak már meglévő szobor helyére kerülhetnek, hogy a kivitelezés ne kerüljön sok pénzbe. Elindul a bizottság helyet keresni. A Vörösmarty téren odamegy hozzájuk egy cigány, és a költő szobrára mutatva így szól:

- Kérem szépen, én ezt ajánlom. Ezen még a felirat is jó lesz, csak egy betűt kell kicserélni:

Nem *Hazádnak*, hanem *hazudnak* rendületlenül !

1951. december 21-én Budapesten, a Dózsa György úton felavatják a monumentális Sztálin szobrot. Ezt követően keletkezett a rigmus:

*Hideg szoba, üres gyomor
Húszméteres Sztálin szobor
Nyomor, nyomor, nyomor ... !*

*Meleg szoba, tele gyomor
Földre döntött Sztálin szobor
Mikor, mikor, mikor .. !?*

Az 50-es években a külföldi utazás csak igen kevesek kiváltsága volt. Még bizonyos, a déli és nyugati határokhoz közeli városokba is csak külön engedéllyel lehetett eljutni. A rendelkezés megszegőire szigorú büntetés várt.

A disszidálni készülő cigány észreveszi a közeledő járőrt, mire gyorsan felmászik a legközelebb eső fára.

- Mit csinálsz te ott a fán? - kérdezi tőle az odaérkező határőr.
- Olvasom a Szabad Népet - feleli az fentről.
- Ne hazudj, hiszen nincs is nálad újság!
- Nem is kell, instálom ... tessék csak nézni: egy, kettő, három... - és közben az osztrák oldalon dolgozó mezei munkásokra mutogat.

A család kivándorló útlevél birtokában áll a vámvizsgálatnál. Több holmijuk között ott a kedvenc papagáj is . A vámtiszt először a kalitkát veszi kézbe, és így szól:

- Ezt kérem nem vihetik ki, élő állatot kivinni tilos!

Az anya könyörgőre fogja a dolgot:

- Kérem szépen, ez egy olyan kicsi madár, szinte észre se lehet venni ...
- Mindegy, kérem. Nem a nagyság számít. Állatot élve kivinni tilos!
- Sülve-főve vagy kitömve lehet - élve nem!

Megszólal erre a papagáj rikácsolva:

- Sülve-főve vagy kitömve, csak ki ebből a kurrva orrszágból!!

Magyarország 1945 után nem rendelkezett önálló polgári légi közlekedéssel. A forgalmat MASZOVLET néven működő, szovjet fennhatóságú vállalat bonyolította. Erre utaló vicc:

- Hallotta, hogy politikai okokból nem engedélyezték egy új repülőjárat indítását?
- Nyugatra?
- Nem. Keletre.

A tervezett útvonal az volt ugyanis, hogy Budapest-BAJA-Moszkva!

Bár "Magyarország nem rés, hanem erős bástya a béke frontján" (Rákosi Mátyás), azért nemegyszer felmerül a háború lehetősége is.

Az üzemi káderes a minősítés előtt behívja magához a könyvelés egyik legrégebbi dolgozóját, Kisst. Különböző kérdésekkel próbálja zavarba hozni, de az öreg résen van és csupa vonalas választ ad. Végül a kérdező egyértelmű színvállásra akarja készíteni:

- Mondja, ha kitörne a háború, maga a szovjet vagy az amerikai oldalon akarna harcolni?
- Természetesen a szovjetek mellett.
- Nagyon helyes... de meg is tudná indokolni, miért?
- No hallja... ! Hát ki az a hülye, akinek mindegy, *milyen fogságba esik?*

IRODALOM

Katona 1980.

Katona Imre: Mi a különbség? (Budapest, 1980)

Katona 1989.

Katona Imre: Viccek Sztálinról, Rákosiról és Ceauscuról. (Békéscsaba, 1989)

Diószegi 1989.

Diószegi György: Társadalom humornézetben (Budapest, 1989)

Szenes 1997.

Szenes Imre: Történelmünk humorban (Budapest, 1997)

Bitter smile

Selection from anecdotes of hungarian public life of ten years /1945-1955/

– Mazán Mátyás –

The order of life is that number of "contemporaries" is getting less continually and the collective national remembrance is selective. Some concepts, facts, events, names get first to the periphery, then sink into oblivion. The anecdote is the document of a social public life of a given age what cannot be substituted for any other thing. In what follows I try to present one - not just peaceful - decade of hungarian history by means of a particular "documentscollection".

Résumé of the collection can't be given from understandable reasons.

(Translated by Schäferné Beke Katalin)